

Hur de hängda blev nyttiga

De intellektuella har inte alltid varit skönandar som begrundat sina navlar, förtäljer oss Karl Steinick. En gång i tiden odlade de sina bekanskap bland bödelarna.

Han stal en rock och för det dömdes han till döden, Adriaen Adriaenzoon. Att det var en kall januari dag tycks inte ha bevakat domaren, men brottslingen, också känd under namnet Aris 't Kint, skulle återuppstå strax efter avrättningen och få ett evigt liv efter sin eländiga jordvandring.

Saklitteratur

Jonathan Sawday
The Body Emblazoned
Routledge, 1996

Som naket lik ligger han, rocktjuven, under doktor Nicolaes Tulps dissektionskniv till allmänt beskådande på Rembrandts målning *Anatomilektionen*. Datumet för avrättningen och demonstrationen av Adriaenzoons lekamen var den sista januari 1632.

Tillförsikt i Amsterdam

Samma månad fick Amsterdam sitt universitet och man kan tänka sig att en och annan av de närvarande, som fått lägga ut en slant för att få vara med på samma bild som doktor Tulp och hans föreläsningsobjekt, såg med tillförsikt på framtiden. Nu skulle de lärde i Leiden minsann få konkurrens. Rembrandts målning var inte den första med motiv från anatomiska föreläsningar, och han skulle själv tjugofyra år senare återvända till ämnet. Då var det Tulps efterträdare, Joan Deyman, som höll i kniven.

Fler än Rembrandt strök kring avrättningsplatser och slaktarkvarter för att betrakta kroppar. En annan dåtida amsterdambor, René Descartes, företog till och med egna

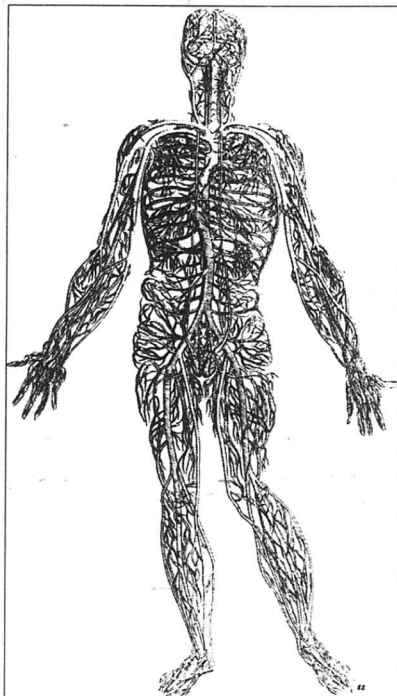
dissektioner. Han lokaliserade själen till talfkörteln, en upptäckt som inte stod sig. Däremot blev hans dualistiska syn på kropp och själ vedertagen. Under senare år har själen fått vika, i någon mån ersatt av medvetandet, men intresset för kroppen har återuppstått.

Sociologer, antropologer och kulturvetare av alla slag diskuterar kroppen och kroppsuppfattningar med samma entusiasm som renässansens lärda. Det finns tidskrifter helt ägnade åt ämnet, till exempel *Body and Society*.

Anhöriga eller vänner av ordning på galgbacken ansåg kanske att döden var straff nog. Då blev det till att muta bödeln och hans hantlangare.

En originell studie i genren är Jonathan Sawdays *The Body Emblazoned*, varifrån jag hämtat uppgifterna om den frusne holländske tjuven och hans porträttör. Sawday är mer sysselsatt med källmaterialet än vad som numera är vanligt. Och källorna är riktiga. Renässansen var i högsta grad en kroppskultur, i så måtto att det var då människan utforskades med kniven i hand, muskel för muskel, organ för organ.

Visst hade man redan under antiken försökt sig på denna inre kartläggning, men det är först med antikens återfödelse som anatomin blir en grundlig och grundläggande vetenskap. Vid de italienska universitetens föreläsna kropparnas inre inför nytikna aristokrater och borgare. Ja, och studenter förstås. Så småningom byggs särskilda teatrar för verksamheten, men andra stora rum, som kyrkor, duger gott. "Efter middagen", sade han, "skall jag demonstrera de återstående inre lärmuskulerna och kanske också benet med foten för att komplettera hela kroppens muskulära

Barabbas förövigad. Andreas Vesalius utkom 1543 med *De Humani Corporis Fabrica*, som strax införlivades med Gustav Vasas bibliotek.

anatomi. I morgon får vi en ny kropp – jag tror att de kommer att hänga en annan man, som jag tänkte använda för att demonstrera alla vener, artärer och nerver. Den här har blivit alltför torr och rynkig."

Mannen som berättar heter Baldasar Heseloch och han gick 1540 på en serie anatomiska demonstrationer i San Francesco-kyrkan i Bologna. Den "han" som höll föreläsningarna är ingen mindre än Andreas Vesalius, han som med sin *De Humani Corporis Fabrica*, utgiven tre år senare, skulle ge anatomin mer än ett ansikte. I detta planscherverk beskrivs allt som professor utlovade Heseloch och övrig publik. Som för Rembrandt stod domstolarna till tjänst med

materialet genom frökostigt utmåttade dödsstraff. Utan tidens stränga uppfattning av brottsliga gärningar skulle anatomin ha ställts inför betydande svårigheter.

Ändå ville liken inte alltid riktigt räcka till. De var kanske inte tillgängliga, anhöriga eller vänner av ordning på galgbacken ansåg kanske att döden var straff nog. Då blev det till att muta bödeln och hans hantlangare. Den engelska rättskipningen hjälpte till genom att lägga till straffet att den dödes kropp skulle ges åt anatomerna. Om dödsstraffet inte var avskräckande nog så borde rädslan för styckning ha effekt. Om juridiska och medicinska övertvänganden på så sätt gick hand i hand, så var författarna inte sena att hänga på.

Den engelska litteraturen under 1500-talet och följande sekel är full av anatomi. Även det som förefaller nog så abstrakt kan förse med kropp. Och inte alltid är omväggen över det andliga nödvändig

License my roving hands, and let them go.

Before, behind, between, above, below.

O my America! my new-found-land.

My kingdom, safest when with one man man'd,

My mine of precious stones, My Empire.

How blest am I in this discovering thee!

To enter in these bounds, is to be free:

Then where my hand is set, my seal shall be.

I denna erövringspoesi av den blivande predikanten i St Paul's, John Donne, är det tidens utforskande av främmande kontinenter som fått lämna uppdrag till bildspråket, men det är med anatomisk noggrannhet utforskningen äger rum. Som väl är håller sig utforskaren här på utsidan, i andra dikter förekommer en metaforik som även lånar från dissektionens inre upptäcktsfärder. Renässansens syn på kroppen kom att spela en avgörande roll under de kommande sekulerna. Dess utforskningar ger vetenskapen ytterligare kunskap och kroppen kartläggs av anatomins geografer.

Kroppen blir osäker

Samtidigt ändrades uppfattningen om människan. Detta avspeglas tydligt i konst och litteratur, och Jonathan Sawday visar på uppslagsrikedomen i denna självupptagna kroppskultur. Varför är det dags för kroppen igen? Sawday lämnar ett förslag till förklaring. Det myckna pratet om cyberorganismer – cyborgs – och virtuell verklighet, gör åter kroppen till något osäkert. Fast, påpekar han, vad är väl det annat än Descartes' upp-tagenhet av människans beständsdelar i (post)modern tappning?

KARL STEINICK

Varför skriver amerikanska journalister så fångslande böcker om politik? Det är en fråga jag ofta funderat över. Det kanske beror på att ämnet, amerikansk politik, är så mycket mera färgstarkt och spännande än den parlamentariska europeiska partipolitiken. Eller beror det på att amerikanska förlag, med sin stora hemmamarknad, erbjuder författare större ekonomiskt svängrum? Eller är det så enkelt att amerikanska politiska journalister är så mycket bättre än motsvarande europeiska?

Saklitteratur

David Brock
The Seduction of Hillary Rodham
The Free Press, 1996

Hur som helst kom det förra året en sagolikt bra bok om Bill Clinton. Det är David Brock från *The American Spectator*, en amerikansk mening konservativ tidskrift, som skildrar presidenten genom att teckna och analysera

hans frus livsöde (*The Seduction of Hillary Rodham*).

Eftersom fru Clinton varit den amerikanska högers speciella hatobjekt är det en djärv bok Brock skrivit; han vänder nämligen upp och ner på alla klichéer och tecknar ett porträtt av en hederlig och politiskt målmedvetet strävande kvinna.

Hillary kommer från en kristen bakgrund, som kombinerats med vänsterns starka tro på statens förmåga att förändra människor och förbättra för människor. Hon misstror därför helt naturligt den

fräa marknaden som ytterst är människors eget omdöme. Detta blir mycket tydligt under de första årens debatt om en heltäckande sjukförsäkringsreform. Hillary misstror alla andra lösningar än de som bygger på stram styrning uppifrån, från politiker och ämbetsmän som vet bättre än medborgarna.

Det finns bara en böv i boken och det är Bill Clinton, mannen som förförde Hillary Rodham och som samtidigt förblivit det medelvarigenom fru Clinton hoppats kunna uppnå sina politiska mål.

Brock är främmande för hennes ideal, som är en blandning av kristendom och socialism, men teknar trots det en positiv bild av dessa.

Brocks attack mot den manliga chauvinismen i republikanska politikens förhållande av Hillary är en i boken inbyggd politisk pamphlett med betydande slagkraft. När Hillary efterhand också kom att attackeras från vänster, dvs från sin egen generations vänsterfolk, så ser Brock det som en besvikelse som rikts mot en av de

Föreläsningen av Hillary Rodham

Varför förmår ingen att skriva fångslande om svenska politiker? Janerik Larsson ställer frågan utifrån en nyutkommen biografi över Förenta Staternas första dam.

Bill som kommer från Arkansas' lumpenproletariat drabbas inte av samma kritik, samma besvikelse. Kanske är det för mycket sagt att Bill Clinton är bokens bov. På ett sätt är han det givetvis; bilden av honom är ganska negativ.

Men Brock skriver med stor empati för paret Clinton och på ett sätt som ingen annan som skrivit om Bill Clinton borrar han också i dennes personlighet och drivkrafter. Politik och politiker brukar sällan beskrivas på denna nivå, så nära individen.

Egentligen är den nivån självklar för förståelsen av politikens verklighet och jag tror att Brock är tidstyptisk. Den som idag vill beskriva eller förstå Göran Persson bör nog på motsvarande sätt borra i individen och låta riksdagsprotokollen spela en mera undanskymd roll. Brock kan mycket väl ha skrivit en bok som blir lika vägröjande för andra journalister som Teddy Whites om valkampanjen 1960, *The making of the President*.

JANERIK LARSSON